

Herbert Myśliwiec

Roździeńscianum (f. L□v/13-16)

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 55/2, 451-453

1964

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

HERBERT MYŚLIWIEC

ROZDZIENSIANUM (f. L₂v/13—16)

W pochwalę żelaza zaopatrzonej przez Walentego Roździeńskiego w nagłówek *O żelazie, ktore mocą swoją w cnocie á w godności káždy metal ná świecie przechodzi* znajdują się następujące wiersze (k. L₂v/13—16; s. 169)¹:

Od narodu obrzymow mąż wielki pogáński,
Ktory był (jáko Mojżesz pisze) krol básáński,
Ten miał łoże sprawione z żelázá szczyrego,
Ktore też był uczynić dał prze godność jego.

Objaśnienia wydania jubileuszowego do k. L₂v/14 (s. 225) podają: „krol básáński — trudno zidentyfikować”.

Wskazane przez Roździeńskiego w przypisie marginesowym źródło przytoczonych wierszy (*Deuter.*, 3. *cap.*) pozwala na pewne ustalenia. W *Deuteronomium* 3,11 czytamy:

Solus quippe Og rex Basan restiterat de stirpe gigantum. Monstratur lectus eius ferreus, qui est in Rabbath filiorum Ammon, novem cubitos habens longitudinis, et quattuor latitudinis ad mensuram cubiti virilis manus.

Chodzi więc o króla Amorytów Oga, który był władcą ziemi Basan, stanowiącej część północnej Zajordanii. Przysłowiowa była żyzność Basanu. Septuaginta i Wulgata zamiast imienia własnego Basan używają nieraz jako synonimu przymiotnika „tłusty” (np. *Amos* 4,1). Ziemia Basan uchodziła za krainę olbrzymów². Wkraczający do Basanu pod wodzą Mojżesza Izraelici pokonali Oga, ostatniego ze szczepu olbrzymów, w bitwie pod Edrai (por. *Numeri* 21, 33—35).

¹ Tekst według wydania jubileuszowego: W. Roździeński, *Officina ferraria ábo hutá i wárstát z kuźniámi szláchetnego dzielá żeláznego*. Opracowali R. Pollak, M. Radwan i S. Rospond. Wrocław—Warszawa—Kraków 1962. Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Dla wygody czytelnika obok oznaczenia kart pierwodruku podaję w nawiasie stronę wydania jubileuszowego.

² Por. *Deuteronomium* 3,13: „*cunctaque Basan vocatur terra gigantum*”.

Dość niezwykle jest wyrażenie: „Od narodu obrzymow mąż wielki pogański”. Użycie przyimka „od” byłoby częściowo usprawiedliwione wpływem łacińskiego źródła („*de stirpe gigantum*”), gdyby Różdzieński rzeczywiście korzystał bezpośrednio z *Księgi powtórzonego prawa*, jak to stwierdza przypis marginesowy. Można jednak z dużym prawdopodobieństwem przypuszczać, iż tutaj — jak zresztą często — bezpośrednim źródłem nie była Wulgata, lecz zbiór kazań *Sarepta oder Bergpostill*³, z których uczony kuźnik czerpał pełną garścią. W kazaniu ósmym *Vom Eisen vnd Stahel* czytamy na k. CIX^v:

Og der König zu Basan pranget inn seinem eysernen Bette, welches neun gemeyner leut elenbogen lang, vnnd vier elen breit war, Deutero. am 3.

Przypuszczenie to nie pozostanie chyba nie opartym na niczym domysłem, jeśli uwzględni się fakt, że również źródłem najbliższego kontekstu omawianego passusu (k. L₂v/5—12 i 17—24; s. 169) jest następujące po dopiero co przytoczonym zdanie *Sarepty*:

So haben die alten Römer dem eysen. vnnd aller Kriegsrrüstung zu ehren eine gute zeyt eyserne fingerreiff getragen, wie auch die alten Deutschen Keyser, dem Metall vnnd ohne zweiffel den eisernen schenckeln zu ehren, mit einer eysern Krone biss auff den heutigen tag sollen gekrönet werden, Etliche alte Fürsten vnnd Stedte haben auch eyserne münzt schlagen lassen.

Użycia przyimka „od” przy określaniu pochodzenia nie tłumaczy zatem wpływ łacińskiego źródła; także w tekście *Sarepty* nie ma podobnego zwrotu. Sam Różdzieński zaś używa w tej funkcji stale przyimka „z”:

k. B₂v/25—28 (s. 25):

Ten kuźnik, o czym świadczy Mojżesz, sie zrodził
Z mátki Selle; ktorego Lamech siodmy spółdził
Od Adama potomek, który z Kainowego
Był narodu, co zabił Ábla, brátá swego.

k. B₄/21—24 (s. 30):

Tá Sareptá ná brzegu morskim ják ná szpicy
Siedzi przeciw Sydonu; w ktorej niegdy kupcy
Z potomkow Ásserowych náporząd mieszkali,
Ktorzy miedzią, żelázem i skłém hándlowáli.

k. D₂/7 (s. 54):

Acz byli Cyklopowie z rodu krolewskiego.

³ J. Mathesius, *Sarepta oder Bergpostill. Sampt der Jochimssthalischen kurtzen Chroniken*. Nürnberg 1562. Na postyllę górniczą Mathesiusa jako źródło utworu Różdzieńskiego zwróciła uwagę E. Haertel w recenzji pierwszego pełnego wydania z 1936 r. pomieszczonej w: „*Zeitschrift für slavische Philologie*”, 1937, s. 471—473. Por. również objaśnienia do k. Lv/1 n. (s. 225).

k. E/7 (s. 66):

Á ten sposob znáć jeszcze z Ábraámá mieli,

k. F₂/11 (s. 86):

Z tej to fámiliej są Roździeńscy z Bruskámi,

k. H₄v/25—26 (s. 129):

Z tychże duchow rodzájú, lecz ják dzieci máli,
Przedtým jácyś duchowie w kuźnicách bywáli.

k. Mv/21—22 (s. 181):

Wszákoż zázwdy w wolności swojej, jáką mamy
Z przodkow swoich, ácz w nędzy, wszyscy sie kochamy.

k. E₂v/przypis marginesowy (s. 73):

Botak z rodu krolewskiego pierwszy kuźnik czeski [...].

Wprawdzie użycie przyimka „z” skróciłoby wiersz o jedną zgłoskę (k. L₂v/13; s. 169), ale Roździeński z pewnością nie zamartwiał się odstępstwami od ścisłego izosylabizmu, gdyż wśród 13-zgłoskowców pojawiają się 14-zgłoskowce⁴, są 12-zgłoskowce:

k. A₄v/19 (s. 17):

Uczynilem to, ábych też w tym sposobie

k. B₃/2 (s. 26):

Bo obrzymi naprzod wszytko sie rodzili

k. G₂v/22 (s. 105):

Zelázne do rządzenia m[o]jego zlecony.

k. I₃v/18 (s. 141):

W węglu szkodá, w dęciu omieszkánie bywa.

— a nawet i 10-zgłoskowiec (k. D₃v/19; s. 61):

Ktorego snadź Tubálem miánował.

Uwzględniając powyższe wywody wydaje się, że wiersz k. L₂v/13 (s. 169) wyszedł spod pióra mistrza Walentego w następującej postaci:

Og, narodu obrzymow mąż wielki pogáński,

— a już w pierwodruku zniekształcono mało znane imię starotestamentowego króla.

⁴ K. B₂/13 (s. [22]), C₄/3—4 (s. 46), D₄v/17 (s. 65), Ev/10 (s. 69), E₄v/15 (s. 81), G₃v/5 (s. 109). Por. objaśnienia do k. A₄v/19 (s. 191).